

Zbigniew Wojciechowski

Szkolnictwo marynarki wojennej RP w systemie edukacyjno-wychowawczym na Pomorzu

Colloquium nr 2, 103-120

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Wojciechowski
Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

SZKOLNICTWO MARYNARKI WOJENNEJ RP W SYSTEMIE EDUKACYJNO- WYCHOWAWCZYM NA POMORZU

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono system kształcenia oficerów, chorążych, podoficerów i szeregowych marynarzy służących w Marynarce Wojennej RP od momentu jej powstania w końcu 1918 r. aż po dzień dzisiejszy. Uzupełniał on cywilny system edukacyjno-wychowawczy przede wszystkim na Pomorzu. Szczególną uwagę zwrócono na przygotowanie kadr które, po zdobyciu wykształcenia i odbyciu służby wojskowej, przeszły do pracy w szeroko rozumianej gospodarce morskiej.

Słowa kluczowe:

Marynarka Wojenna RP, szkolnictwo, Pomorze.

W bieżącym roku przypada 90. rocznica powstania systemu kształcenia kadr oficerskich Marynarki Wojennej RP. Jubileusz skłania do przypomnienia rozwoju jej całego szkolnictwa w kontekście zmian jakie obecnie zachodzą w systemie edukacji wojskowej. Dzisiaj przed edukacją morską stoją kolejne wyzwania wymuszone nową sytuacją społeczno-ekonomiczną. Warto więc prześledzić drogę jaką przeszło szkolnictwo Marynarki Wojennej.

* * *

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w listopadzie 1918 r. utworzono Marynarkę Wojenną jako część składową narodowych sił zbroj-

nych. W ten sposób akcentowano dążenia do objęcia w swe posiadanie wybrzeże Bałtyku, które oficjalnie przejęto dopiero w lutym 1920 r.

Najważniejszym zadaniem okazało się zebranie wykwalifikowanych kadr przybywających z flot wojennych byłych państw zaborczych. Dla oficerów, podoficerów i marynarzy pierwszym punktem zbornym był Modlin. W powstałym batalionie morskim rozpoczęto szkolenie wykorzystując ponemieckie jednostki rzeczne. W 1919 r. zorganizowano Oddział Zapasowy Marynarzy w którym prowadzono szkolenie podstawowe (rekruckie), a specjalistyczne w Szkole Marynarzy w Kazuniu.

Rozwój szkolnictwa morskiego z prawdziwego zdarzenia rozpoczął się po 1922 r., kiedy po zakończonej wojnie polsko-rosyjskiej siły zbrojne przeszły na tory organizacji pokojowej. 1 października 1922 r. w Toruniu utworzono, w miejsce Tymczasowych Kursów Instruktorskich, Oficerską Szkołę Marynarki Wojennej (OSMW), przemianowaną w 1928 r. – zgodnie z polską tradycją – na Szkołę Podchorążych Marynarki Wojennej (SPMW). Pierwszym komendantem został kmdr ppor. Adam Mohuczy. W latach 1922–1939 szkoły ukończyło 259 absolwentów. Kolejnymi etapami w przygotowaniu oficerów morskich były kursy aplikacyjne (mające charakter stażu), specjalistyczne i taktyczne. W ramach podnoszenia kwalifikacji 11 oficerów ukończyło francuską akademię morską, a kursy zagraniczne ponad 120 oficerów¹.

Uporządkowano również szkolenie szeregowych (Kadra Marynarki Wojennej) i podoficerów (Szkoła Specjalistów Morskich)². Powstał wówczas sprawny system edukacyjno-wychowawczy obejmujący wszystkie korpusy osobowe. Po reorganizacjach zapewniał odpowiedni poziom wyszkolenia morskiego i wychowania³.

Po wybuchu drugiej wojny światowej został odtworzony w mniejszej skali w Wielkiej Brytanii. Powstała wówczas Szkoła Podchorążych Marynarki Wojennej i Szkoła Podchorążych Rezerwy Marynarki Wojennej oraz Kadra Marynarki Wojennej i Centrum Wyszkozenia Specjalistów Floty, bazujące na przedwojennych wzorcach i dokonaniach. System sprawdził się podczas wielu akcji bojowych u boku aliantów. Na obczyźnie stopnie oficer-

¹ Por. A. Komorowski, D. Nawrot, J. Przybylski, *Absolwenci uczeni Polskiej Marynarki Wojennej 1922–1997*, Gdynia 1998, s. 50-51.

² Szerzej Cz. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974.

³ Por. J. K. Sługocki, *Wychowanie w Marynarce Wojennej II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Słupsk 2003.

skie uzyskało 142 podchorążych⁴. Na mocy decyzji Admiralicji brytyjskiej z końcem marca 1947 r. rozwiązano Polską Marynarkę Wojenną.

* * *

Po zakończeniu wojny Polska znalazła się w zmienionej sytuacji międzynarodowej i terytorialnej. W lipcu 1945 r. w kraju odtworzono Marynarkę Wojenną. Niestety zdecydowana większość oficerów, podoficerów i marynarzy ze względów politycznych nie powróciła do ojczyzny wybierając życie na emigracji.

Wobec zaistniałej sytuacji pilną potrzebą okazała się nie tylko odbudowa ze zniszczeń wojennych portów i koszar ale także od podstaw szkolnictwa morskiego.

Już w październiku 1944 r. Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego powołało w Majdanku koło Lublina zapasowy batalion morski zwany potem 1 samodzielny morski batalionem zapasowym. Miał on zebrać i przygotować specjalistów na potrzeby przyszłych sił morskich. 3 kwietnia 1945 r. przybył samochodami do Gdańska i Gdyni. Ze względu na duży napływ marynarzy w ostatnim dniu sierpnia przekształcono go w Szkolny Pułk Marynarki Wojennej. Głównym jego zadaniem było szkolenie podstawowe marynarzy.

KSZTAŁCENIE OFICERÓW

Organizacja morskiego rodzaju sił zbrojnych natrafiła na liczne trudności m. in. kadrowe. Brakowało przede wszystkim oficerów o specjalności morskiej. W styczniu 1946 r. służyło ich tylko 62 i 23 oficerów morskiego korpusu technicznego, przybyłych głównie z niemieckiej niewoli. Dla złagodzenia wspomnianych przeszkód mianowano oficerami wyróżniających się podoficerów zawodowych, wyszkolonych w Marynarce Wojennej II Rze-

⁴ Por. A. Komorowski, D. Nawrot, J. Przybylski, *Absolwenci...*, dz. cyt., s. 78-79 oraz Z. Wojciechowski, *Szkolenie personelu Marynarki Wojennej w latach 1939-1945*, „Przegląd Morski”, 1992, nr 9, s. 88-104. Brytyjskie uczelnie cywilne ukończyło 24 podchorążych.

czypospolitej oraz w Wielkiej Brytanii. Według założeń rozwojowych do 1957 r. w marynarce należało wyszkolić około 1500 oficerów morskich⁵.

Tworzeniem od podstaw systemu kształcenia oficerów kierował w Sztapie Głównym MW kmdr dypl. Adam Mohuczy. Rozkaz Naczelnego Dowódcy WP o zorganizowaniu Oficerskiej Szkoły Marynarki Wojennej w Gdyni (zbliżonej funkcjonalnie do przedwojennej SPMW) ukazał się 18 stycznia 1946 r. Zobowiązywał on do rozpoczęcia działalności po miesiącu tj. z dniem 20 lutego. Trzyletni okres nauki na Wydziale Morskim i Wydziale Technicznym miało rozpocząć 130 kandydatów. Etat przewidywał łącznie 390 słuchaczy. Pierwszym oficerem, któremu powierzono pełnienie obowiązków komendanta szkoły był kpt. mar. Stanisław Mieszkowski, wyznaczony na Dyrektora Nauk Wydziału Morskiego.

Rekrutację kandydatów przeprowadzono w lipcu głównie z pośród żołnierzy zawodowych. Przyjęto 120 osób. Ponieważ większość posiadała jedynie wykształcenie podstawowe lub małą maturę wydłużono okres nauki do czterech lat. W pierwszym roku „zerowym” uzupełniali wykształcenie ogólne. Posiadających wyższy poziom wiedzy od następnego roku kierowano na tzw. wyższe, trzyletnie kursy.

Oprócz zajęć teoretycznych podchorążowie odbywali praktyczne szkolenie m.in. na okrętach szkolnych: żaglowcu ORP Iskra (przedwojennym okręcie szkolnym MW) oraz ORP Zetempowiec, przemianowanym w marcu 1957 r. na ORP Gryf⁶.

25 września 1949 r. odbyła się pierwsza promocja 29 absolwentów kursu wyższego Wydziału Pokładowego (Morskiego) połączona z nadaniem sztandaru szkole, ufundowanego przez Ligę Morską. Sztandar wręczał minister Obrony Narodowej marszałek Polski Michał Żymierski⁷.

W pierwszym okresie formowania szkoły odczuwano znaczne braki personelu dydaktycznego oraz sprzętu, podręczników i pomocy naukowych. Te ostatnie częściowo otrzymano ze Związku Radzieckiego w ramach reparacji wojennych. Dodatkowych wykładowców zatrudniano z Dowództwa MW i uczelni trójmiejskich, przede wszystkim Politechniki Gdańskiej.

Od 1949 r. część stanowisk kierowniczych objęli oficerowie radzieccy, którzy zapoczątkowali kolejne zmiany organizacyjne. W latach 1952-1955 cykle przedmiotowe przekształcono w katedry, a wydziałom na-

⁵ Tamże, s. 56.

⁶ Szerzej A. Komorowski, *Okręty szkolne Polskiej Marynarki Wojennej 1920–1997*, Warszawa 1999.

⁷ Por. W. Białek, Cz. Ciesielski, T. Struniewski, *Wyższa Szkoła Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte. Geneza i rozwój*, Gdynia 1972, s. 68-72.

dano nazwy fakultetów. Utworzono Rady Naukowe fakultetów i szkoły. Zmiany te, oraz podniesienie procesu dydaktycznego na wyższy poziom, zbliżyło OSMW do struktury uczelni wyższej⁸.

Wraz ze wzrostem poziomu nauczania w szkole zaczęto organizować kursy uzupełniające wykształcenie morskie dla podoficerów mianowanych do stopni oficerskich oraz kursy doskonalenia oficerów (KDO). Te ostatnie trwały od 5 do 10 miesięcy.

Od 1949 do 1956 r. szkolono oficerów rezerwy korpusu morskiego – absolwentów państwowych szkół morskich. Po rocznym przeszkoleniu mianowano ich do stopni chorążych marynarki⁹.

Ogółem w latach 1946–1963 dyplomy OSMW uzyskało 873 oficerów i podchorążych¹⁰.

Wraz z rozwojem Marynarki Wojennej, komenda szkoły rozpoczęła starania o nadanie OSMW statusu uczelni wyższej¹¹. Bazując na doświadczeniach Politechniki Gdańskiej, Wojskowej Akademii Technicznej oraz radzieckich uczelni wojenno-morskich przygotowano założenia organizacyjne, plany studiów i programy nauczania.

11 czerwca 1955 r. uchwała Rady Ministrów nr 439/55 powołała Wyższą Szkołę Marynarki Wojennej (WSMW) na prawach akademii wojskowej. W dziesiątą rocznicę istnienia szkoły ważnym wydarzeniem było nadanie patrona – Bohaterów Westerplatte oraz sztandaru wojskowego¹².

Jej przekształcenie odbywało się etapami w latach 1955–1958 ponieważ brak było głównie odpowiednio przygotowanej kadry dydaktycznej. Najpierw wprowadzono jednolite 4-letnie studia zawodowe I stopnia, a w grudniu 1955 r. na Fakultecie Technicznym 4,5 letnie jednolite studia magisterskie. Miały one przygotować oficerów, którzy zajmą stanowiska dowódców działów bojowych na okrętach 3. rangi. Równolegle funkcjonowała szkoła dla podchorążych przyjętych przed 1955 r.

Po 1956 r. w związku z odprężeniem w stosunkach międzynarodowych i redukcją sił zbrojnych rozpoczął się proces zmian organizacyjnych w siłach morskich, mających na celu zwiększenie potencjału bojowego od-

⁸ Por. W. Białek, T. Struniewski, *Wyższa Szkoła Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte*, Warszawa 1979, s. 67-69.

⁹ Por. Cz. Ciesielski, W. Pater, J. Przybylski, *Polska Marynarka Wojenna 1918–1980. Zarys dziejów*, Warszawa 1992, s. 178-179.

¹⁰ Por. A. Komorowski, D. Nawrot, J. Przybylski, *Absolwenci...*, dz. cyt., s. 90.

¹¹ Pierwsze propozycje przekształcenia OSMW w wyższą uczelnię wojskową sięgają 1948 r.

¹² Por. W. Białek, T. Struniewski, *Wyższa...*, dz. cyt., s. 155-165.

działów kosztem instytucji sztabowych i administracji. Powyższe zmiany nie ominęły WSMW. Rodziły się różnorakie koncepcje połączenia jej z uczelniami cywilnymi lub częściowo z Wojskową Akademią Techniczną. Z dotychczasowych czterech fakultetów (Nawigacji i Łączności, Broni Morskich, Techniczny i Zaoczny) powstały dwa Wydziały Pokładowy i Techniczny wraz z etatowymi komendami i radami wydziałów, podporządkowując im pododdziały podchorążych.

W 1963 r. powrócono na Wydziale Technicznym do zlikwidowanych studiów magisterskich (stacjonarnych i zaocznych), Radzie Naukowej uczelni przyznano prawo do nadawania stopni doktora nauk wojskowych w specjalnościach morskich. W sześć lat później odbyła się pierwsza obrona pracy doktorskiej kmdr. Zdzisława Frankowicza.

Z kolei w 1967 r. w oparciu o ustawę o wyższym szkolnictwie wojskowym wprowadzono we wszystkich zawodowych szkołach oficerskich czteroletnie studia I stopnia. WSMW ograniczono uprawnienia akademickie wprowadzając, tak jak w innych szkołach, na obu wydziałach jednolite studia inżynierskie.

W latach 1974–1975 dokonano następnych zmian, które wymusiła modernizacja sił morskich. Utworzono 4,5 letnie jednolite studia magisterskie zarówno na Wydziale Dowódczym jak i Technicznym. Przyszli magistrowie inżynierowie kształcili się na kierunkach: nawigacja i uzbrojenie okrętowe, dowódczo-politycznym oraz mechaniczno-elektrycznym¹³. Otworzono także studia doktoranckie i podyplomowe.

Wyraźnie podniósł się poziom kwalifikacji zawodowych i naukowych kadry i pracowników dydaktycznych. Wzrosła liczba zdobywanych stopni i tytułów naukowych. W 1980 r. Radzie Naukowej Wydziału Nawigacji i Uzbrojenia Okrętowego, a siedem lat później Radzie Naukowej Wydziału Mechaniczno-Elektrycznego przyznano uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora nauk technicznych w zakresie nawigacji oraz budowy i eksploatacji maszyn. Rozwinięto również działalność naukowo-badawczą na rzecz obronności i gospodarki morskiej. Znaczne zasługi w tym względzie w latach 1971–1983 wniósł komendant szkoły kadm. dr Witold Gliński.

Pod koniec lat 70. Wydział Dowódczy podzielono na Wydział Nawigacji i Uzbrojenia oraz Wydział Dowódczo-Sztabowy, który szkolił oficerów i wspierał kształcenie podchorążych¹⁴. Wśród nich znaleźli się

¹³ Wkrótce czas studiów przedłużono do 6 lat.

¹⁴ Por. J. Będźmirowski, *Morskie szkolnictwo wojskowe w Polsce jako komponent systemu bezpieczeństwa państwa, Od niepodległości do transformacji ustrojowej*, Gdynia 2008, s. 129-130 i 137-141. W 1980 r. studia magisterskie na kierunku dowódczo-politycznym zastąpiono wyższymi studiami zawodowymi I stopnia.

podchorążowie z Libii i Wietnamu. WSMW stała się na długie lata uczelnią trój wydziałową.

W omawianym okresie rozbudowano bazę dydaktyczną i internatową (m.in. powstały dwa akademiki i hotelowiec tzw. libijski). Stare, szkolne jednostki pływające zastąpiono nowymi okrętami rodzimej produkcji: ORP Gryf i ORP Wodnik oraz kutrami szkolnymi OORP Elew, Kadet i Podchorąży. Rozbudowano system praktyk, wprowadzając dodatkowo 8-tygodniową służbę w specjalnie utworzonym dywizjonie okrętów bojowych.

WSMW wniosła duży wkład w kształcenie i doskonalenie kadry oficerskiej (służby czynnej i rezerwy). W latach 1955–1987 kursy doskonalenia oficerów ukończyło – 3984 osoby w tym kursy przeszkolenia rezerwistów – 2103 osoby, studia I i II stopnia – 2717 podchorążych i 202 oficerów¹⁵. Łącznie niemal 7 tys. osób.

Celem zdobycia wyższych kwalifikacji wyróżniających się absolwentów kierowano do polskich, radzieckich i NRD-owskich akademii i wyższych szkół oficerskich na kursy doskonalące, wyższe kursy operacyjno-taktyczne, studia akademickie i doktoranckie¹⁶.

W doksztalcaniu oficerów Marynarki Wojennej nie mniej istotną rolę odegrał Ośrodek Nauk Wojskowych i Społecznych MW, kierowany przez kmdr. por. Stanisława Ordoną. W latach 1958–1973 ośrodek rozwinął system uzupełniania wykształcenia kadry i jej rodzin. W oparciu o punkty konsultacyjne sześciu cywilnych uczelni, głównie uniwersyteckich tytuły magistrów uzyskało 518 osób, a ok. 250 osób ukończyło szkoły średnie¹⁷.

Na podstawie znowelizowanej ustawy o wyższym szkolnictwie wojskowym 1 października 1987 r. WSMW przekształcono w Akademię Marynarki Wojennej (AMW).

Wkrótce zmieniono programy kształcenia podchorążych przesuwając niemal 50% godzin z przedmiotów humanistycznych na nauczanie języków obcych.

¹⁵ Por. Cz. Ciesielski, W. Pater, J. Przybylski, *Polska Marynarka...*, dz. cyt., s. 115.

¹⁶ Szerzej W. Topolski, *Kształcenie oficerów polskich dla potrzeb Marynarki Wojennej poza granicami kraju w latach 1952–1991*, „Przegląd Morski”, 1992, nr 9, s. 117–1125 oraz J. Będźmirowski, *Szkolenie oficerów Polskiej Marynarki Wojennej w zagranicznych ośrodkach szkoleniowych 1919–1989*, „Przegląd Morski”, 1999, nr 12, s. 42–47.

¹⁷ S. Ordon, I. Ciećkowska, W. Zieniewski, *21 lat działalności Ośrodka Nauk Społecznych i Wojskowych Marynarki Wojennej*, Gdynia 1973, s. 37.

Od 1991 r. zaprzestano kształcenia oficerów oświatowo-wychowawczych. Kierował nim powstały dziesięć lat wcześniej Instytut Nauk Humanistycznych.

Z kolei w ramach zmian organizacyjnych, wymuszonych restrukturyzacją sił zbrojnych w latach 1994–1995 pozbawiono uczelnię Grupy Okrętów Szkolnych na których odbywano praktyki morskie. Zespół rozformowano i podporządkowano Marynarce Wojennej¹⁸. Natomiast Wydział Dowódczo-Sztabowy (uzyskał uprawnienia nadawania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk wojskowych) został zlikwidowany, a na jego bazie utworzono Instytut Dowódczo-Sztabowy. Podobnie zmniejszono Instytut Nauk Humanistycznych do Katedry Nauk Humanistycznych¹⁹.

W ramach nowego programu studiów wprowadzono na dwóch istniejących wydziałach 4-letnie wyższe studia zawodowe a po odbyciu praktyki w jednostkach wojskowych 2-letnie studia magisterskie. Najbardziej uzdolnieni podchorążowie mogli podjąć 5-letnie, jednolite studia II stopnia uzyskując tytuł magistra inżyniera.

Niezmiernie ważnym wydarzeniem, nie tylko dla uczelni był rejs dookoła świata żaglowca ORP „Iskra” z podchorążymi I rocznika Wydziału Nawigacji i Uzbrojenia Okrętowego. Od 18 kwietnia 1995 r. do 10 lutego 1996 r. po raz pierwszy polski okręt opłynął kulę ziemską²⁰.

Nowym wyzwaniem dla AMW okazały się studia dla osób cywilnych. Pomimo wielu przeszkód różnorodnej natury w 1996 r. po raz pierwszy w powojennym szkolnictwie wojskowym rozpoczęto proces edukacji, najpierw w trybie zaocznym i wieczorowym, stawiając decydentów przed faktem dokonanym. Osoby cywilne studiowały nawigację, mechanikę i budowę maszyn, elektrotechnikę i pedagogikę w specjalności wychowanie obronne, którą prowadzono we współpracy z Wyższą Szkołą Pedagogiczną w Słupsku²¹.

Wraz ze zmianą systemu polskiej edukacji i powstaniu wielu uczelni prywatnych, akademią jako szkołą państwową o znanej renomie zaczęli interesować się coraz częściej absolwenci szkół średnich. Szybko rosła ilość stu-

¹⁸ Por. J. Ciślak, *Marynarka Wojenna 1995*, Warszawa 1995, s. 131-137. Część okrętów szkolnych weszło w skład nowopowstałego Dywizjonu Okrętów Szkolno-Badawczych.

¹⁹ Por. A. Komorowski, D. Nawrot, J. Przybylski, *Absolwenci...*, dz. cyt., s. 178-180.

²⁰ Szerzej L. Derlacz, *W 300 dni dookoła świat*, Gdynia 1999.

²¹ Por. A. Komorowski, D. Nawrot, B. Zalewski, *Księga absolwentów uczelni Polskiej Marynarki Wojennej (1922–2007)*, Toruń 2007, s. 171-175.

dentów cywilnych. Dla zaspokojenia potrzeb w Ustce w latach 2000–2009 funkcjonował Zamiejscowy Punkt Konsultacyjny (Ośrodek Dydaktyczny).

W następnych latach rozszerzono ofertę studiów cywilnych na kierunki: od 2001 r. stosunki międzynarodowe – prowadzone przez Instytut Nauk Społecznych oraz od 2007 r. bezpieczeństwo narodowe – prowadzone przez powstały w 2004 r. nowy Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich²².

Z kolei od 2008 r. na bazie Instytutu Nauk Społecznych funkcjonuje w uczelni czwarta podstawowa jednostka naukowo-dydaktyczna – Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych. Oprócz pedagogiki i stosunków międzynarodowych kształci studentów na nowym kierunku – historia.

W pierwszym dziesięcioleciu istnienia AMW jej mury opuściło prawie 3 tys. absolwentów²³. Od tego momentu corocznie zwiększała się ilość studentów cywilnych, którzy zdominowali uczelnię. W latach 2006–2010 było ich łącznie ok. 13 tys.²⁴ oraz 2592 absolwentów w tym aż 1531 kobiet²⁵.

W uczelni realizowane są także różnorodne kursy specjalistyczne dla wojska i innych służb mundurowych oraz dla pracowników gospodarki morskiej, zwłaszcza dla oficerów marynarki handlowej.

Oprócz najważniejszej działalności dydaktyczno-wychowawczej akademii prowadziła prace naukowo-badawcze dostosowane do procesu kształcenia oraz potrzeb rozwojowych morskiego rodzaju sił zbrojnych. Jej osiągnięcia badawcze, wynalazki i prace racjonalizatorskie związane były nie tylko z obronnością kraju ale także z gospodarką narodową. Za ich realizację otrzymano szereg nagród państwowych, Polskiej Akademii Nauk i resortowych²⁶.

Wraz z udziałem Marynarki Wojennej w programie „Partnerstwo dla Pokoju” w 1994 r. akademii rozwinęła współpracę z uczelniami morskimi państw głównie basenu Morza Bałtyckiego i Północnego. 12 marca 1999 r. po wejściu naszego kraju do Paktu Północnoatlantyckiego współpraca ta nabrała większego zasięgu i dynamiki.

²² Por. J. Będźmirowski, M. Zieliński, *Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich w służbie Polskiej Marynarki Wojennej (1979–2009)*, Gdynia 2009, s. 74-77. W latach 2003-2004 nosił nazwę Wydział Zarządzania i Dowodzenia.

²³ Por. A. Komorowski, D. Nawrot, B. Zalewski, *Księga absolwentów...*, dz. cyt., s. 341.

²⁴ Por. *Rocznik statystyczny Gdyni 2011*, Gdańsk 2012, s. 261.

²⁵ Tamże, s. 264.

²⁶ Por. Z. Kitowski, *Akademia Marynarki Wojennej i jej miejsce w szkolnictwie wyższym Gdyni*, [w:] *Marynarka Wojenna w dziejach Gdyni*, Materiały z sympozjum naukowego 22.6.1996 r., Gdynia 1997, s. 39-40 i 43-46.

KSZTAŁCENIE CHORAŻYCH

Od 1945 do 1957 r. w Wojsku Polskim stopień chorążego był pierwszym stopniem nadawanym absolwentom szkół i kursów oficerskich oraz wyróżniającym się podoficerom zawodowym. Ze względu na duże braki kadrowe wśród oficerów Marynarki Wojennej najlepszych podoficerów mianowano na stopień chorążego i wyznaczano na stanowiska oficerskie.

W momencie utworzenia samodzielnego korpusu chorążych, który był pomostem między korpusem podoficerów i oficerów od 1967 r. zaczęto w Wojsku Polskim tworzyć szkoły chorążych²⁷.

W rok później na bazie WSMW zorganizowano Szkołę Chorążych Marynarki Wojennej. Przyjmowano średnio 30 kandydatów rocznie głównie absolwentów liceów ogólnokształcących i techników. Około 20% miejsc rezerwowano dla kandydatów z korpusu podoficerów zawodowych. Nauka trwała dwa lata i dwa miesiące.

Początkowo szkoła kształciła techników eksploatacji urządzeń i uzbrojenia okrętowego oraz mechaników okrętowych. Potem utworzono kierunki: dowódczy, dowódczo-techniczny, techniczny, elektryczny oraz łączności i obserwacji technicznej. Wraz rozwojem nowoczesnego uzbrojenia i wyposażenia rozszerzono nauczanie do ośmiu specjalności i specjalizacji.

Pierwsza promocja 25 kadetów odbyła się 20 września 1970 r.²⁸

W ciągu 23 lat tj. od 1969 do 1991 r. Szkołę Chorążych MW ukończyło 457 absolwentów, którzy objęli stanowiska przeznaczone dla średniego personelu na okrętach, w sztabach i jednostkach brzegowych²⁹.

KSZTAŁCENIE PODOFICERÓW ORAZ SPECJALISTÓW – MARYNARZY SŁUŻBY ZASADNICZEJ

Po drugiej wojnie światowej do służby w Marynarce Wojennej przyjmowano zarówno przedwojennych podoficerów zawodowych jak i służby czynnej. Pomimo występujących braków przede wszystkim podoficerów zawodowych, do końca 1948 r. nie utworzono żadnej szkoły ani ośrodka szkolenia. Dopiero jesienią następnego roku w Gdyni-Oksywiu w budynku torpedowni nr 1 („Formozy”) powstała Szkoła Podoficerów Za-

²⁷ Powstało 18 szkół chorążych.

²⁸ Por. J. Będźmirowski, *Szkolenie oficerów...*, dz. cyt., s. 198-200.

²⁹ Por. D. Nawrot, J. Przybylski, *Szkoła Chorążych Marynarki Wojennej i jej absolwenci 1968–1998*, Gdynia 1999, s. 86.

wodowych Marynarki Wojennej. Podlegała komendantowi OSMW. Pierwszy kurs liczył 66 elewów a nauka trwała 18 miesięcy. Ogółem szkołę ukończyło prawie 300 osób.

Ze względu na wprowadzenie – według modelu radzieckiego – służby nadterminowej zamiast służby zawodowej podoficerów oraz trzyletniej zasadniczej służby wojskowej na okrętach i w niektórych jednostkach nadbrzeżnych, w 1952 r. szkołę rozformowano³⁰.

Nabór podoficerów służby nadterminowej natrafił na znaczne trudności. W tej sytuacji powstały m.in. w Gdyni – Redłowie Szkoła Podoficerska Artylerii Nadbrzeżnej (1950–1963), w Gdyni – Oksywiu Szkoła Podwodnego Pływania (1955–1956) a w 1954 r. Ośrodek Szkolenia Specjalistów Kwaternistrzostwa MW, istniejący do 1963 r. Powstałe szkoły i ośrodki szkolenia bazowały głównie na pomocy sprzętowej i kadrowej z ZSRR. Do służby w siłach morskich przygotowały ok. 1800 podoficerów³¹.

Znaczny niedobór kadr w korpusie podoficerskim zmuszał Dowództwo MW do poszukiwania innych rozwiązań. W latach 1959–1962 zorganizowano nieetatowe, sześciomiesięczne Kursy Doskonalenia Podoficerów Zawodowych w Ośrodku Specjalistów MW w Ustce i WSMW. Łącznie przeszkolono 832 podoficerów.

Od 1962 r. rozpoczęto szkolenie elewów Podoficerskiej Szkoły Zawodowej im. Rodziny Nalazków w Elblągu, którzy po jej ukończeniu rozpoczęli służbę we flocie.

Sytuacja kadrowa poprawiła się gdy w lutym 1968 r. powstała Podoficerska Szkoła Zawodowa MW (PSZMW) w Ustce³². Rekrutację prowadzono wśród młodzieży cywilnej oraz marynarzy, którzy odbyli co najmniej półroczną służbę wojskową. Szkolenie trwało dwa lata w 22 specjalnościach. W latach 1969–1991 szkołę ukończyło 1480 podoficerów zawodowych. Absolwenci stanowili zdecydowaną większość (ok. 70%) korpusu młodszej kadry dowódczej w siłach morskich³³.

Inaczej przebiegało szkolenie specjalistów – marynarzy służby zasadniczej. Był to najliczniejszy korpus. Składał się z szeregowych marynarzy oraz młodszych podoficerów.

W związku z rozwojem Marynarki Wojennej na początku 1946 r. wspomniany szkolny pułk przeorganizowano w Kadre MW w której maryna-

³⁰ Por. W. Radziszewski, *Marynarka Wojenna w latach 1945–1949*, Gdańsk 1976, s. 92 oraz Cz. Ciesielski, W. Pater, J. Przybylski, *Polska Marynarka...*, dz. cyt., s. 182-183.

³¹ Por. J. Będźmirowski, *Szkolenie oficerów...*, dz. cyt., s. 212.

³² Utworzono 17 podoficerskich szkół zawodowych.

³³ Por. J. Będźmirowski, *Szkolenie oficerów...*, dz. cyt., s. 218.

rze odbywali szkolenie podstawowe i zaprawę morską (8 miesięcy), a następnie przechodzili do Szkoły Specjalistów Morskich (SSM) gdzie przez kolejne 6 miesięcy uczyli się na kursie młodszych specjalistów³⁴. Z chwilą ukończenia wracali na okres 14 miesięcy na okręty. Po jej odbyciu mogli zostać na dwa lata w służbie nadterminowej. Wówczas kierowano ich na półroczny kurs starszych specjalistów do SSM gdzie otrzymywali pierwszy stopień podoficerski mata. Następnie wracali do macierzystych jednostek³⁵. Powyższy system w prostej linii nawiązywał do sprawdzonych, przedwojennych tradycji.

W wyniku doskonalenia struktur sił morskich w 1954 r. rozformowano Kadre MW a SSM przemianowano na Ośrodek Szkolenia Specjalistów Morskich. Przejął on zadania obu instytucji. Pozostał w tym samym kompleksie koszarowym w Ustce. Do 1963 r., kiedy istniał ośrodek, wcielono 20 roczników poborowych. Szkoleniem podstawowym objęto ok. 24 tys. marynarzy³⁶.

W maju 1963 r. ośrodek przeformowano na Centrum Szkolenia Specjalistów Marynarki Wojennej (CSSMW) włączając doń wszystkie ośrodki, samodzielne szkoły i kursy. Od tego momentu CSSMW stało się głównym ośrodkiem szkoleniowym morskiego rodzaju sił zbrojnych, przygotowującym specjalistów wojskowych na stanowiska przewidziane dla szeregowych marynarzy i podoficerów zarówno służby zasadniczej, nadterminowej i zawodowej (w PSZMW).

W ramach reformy sił zbrojnych w 1995 r. zmieniono nazwę na Centrum Szkolenia Marynarki Wojennej (CSMW) im. wiceadm. Józefa Unruga. Do końca lat 90. corocznie szkoliło się ponad 4 tys. słuchaczy na różnego rodzaju kursach w ponad 30 specjalnościach³⁷. W tym okresie kilkakrotnie modyfikowano programy szkolenia systematycznie zmniejszając ich czas trwania do 6 miesięcy. Obecnie CSMW przygotowuje kandydatów na żołnierzy zawodowych w korpusie szeregowych i podoficerów oraz prowadzi kursy doskonalenia zawodowego.

Dowódcy Marynarki Wojennej podlega również jedyny w kraju Ośrodek Szkolenia Nurków i Płetwonurków Wojska Polskiego w Gdyni.

³⁴ Szkolenie prowadzono w 25 specjalnościach.

³⁵ Por. W. Radziszewski, *Marynarka Wojenna...*, dz. cyt., s. 28-29.

³⁶ Szerzej W. Pater, *Ośrodek Szkolenia Specjalistów Morskich w latach 1954–1963*, „Przegląd Morski”, 1981, nr 9, s. 65-69.

³⁷ Por. W. Pater, *Ośrodki szkolenia marynarzy i podoficerów w latach 1944–1999*, [w:] *80 lat szkolenia marynarzy i podoficerów sił morskich Rzeczypospolitej Polskiej*, Materiały z sesji popularno-naukowej, Ustka 1999, s. 51.

Powstał w 1968 r. z utworzonego cztery lata wcześniej Ośrodka Szkolenia Specjalistów Ratownictwa MW. Głównym jego zadaniem jest szkolenie nurków klasycznych i płetwonurków dla całego Wojska Polskiego³⁸.

* * *

Omawiając szkolnictwo Marynarki Wojennej, należy podkreślić – zwłaszcza w okresie II Rzeczypospolitej – jego prekursorski charakter. Było ono nierozdzielnie związane ze zmianami koncepcji rozwoju floty oraz niewielkimi możliwościami finansowymi państwa odrodzonego po latach zaborów. W trudnych warunkach udało się zaszczepić w społeczeństwie przekonanie o konieczności budowy „Polski morskiej” z Bałtykiem jako oknem na świat. Wyrazem owych zmian było między innymi utworzenie funduszu obrony morskiej i ochotniczego zaciągu młodzieży do służby we flocie.

W latach 1918–1939 zbudowano podstawy własnego systemu kształcenia oficerów, podoficerów i marynarzy. Sprawdzał się on podczas drugiej wojny światowej.

W odmiennych realiach politycznych, związanych z dominacją ZSRR reaktywowano siły morskie w kraju. W maju 1955 r. Polska została członkiem Układu Warszawskiego, co również zaciążyło na szkolnictwie MW. Wpływ miały także: napięcia w stosunkach międzynarodowych oraz sytuacja ekonomiczna kraju. Dopiero po transformacji lat 1989–1991 zaczął rozwijać się w pełni niezależny system dydaktyczny kształcenia kadr morskich oparty na własnych doświadczeniach.

Szkoły oficerskie Marynarki Wojennej w latach 1922–2006 ukończyło niemal 7 tys. osób³⁹. Do tego należy uwzględnić absolwentów Szkoły Chorążych MW oraz szkół i ośrodków szkolących podoficerów zawodowych, nadterminowych i marynarzy. Znamiennym jest, że znaczna część szkolonych po odbyciu służby wojskowej przeszła do pracy w gospodarce morskiej a przede wszystkim do floty handlowej, rybackiej i żeglugi rzecznej.

³⁸ Szerzej T. Zarzycki, *Powstanie i rozwój Ośrodka Szkolenia Nurków i Płetwonurków Wojska Polskiego*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej”, 1999, nr 16, s. 156-165.

³⁹ Por. A. Komorowski, D. Nawrot, B. Zalewski, *Księga absolwentów...*, dz. cyt., s. 164. Autorzy podają liczbę 6864 absolwentów.

Już w 1960 r. wśród zatrudnionych oficerów i marynarzy Polskich Linii Oceanicznych i Polskiej Żeglugi Morskiej rezerwiści Marynarki stanowili ok. 36% ogółu załóg pływających. Przez następne lata siły morskie stanowiły ważne źródło dopływu wykwalifikowanych kadr marynarskich dla floty handlowej i rybackiej. Tylko w latach 1961–1975 skierowano do pracy w przedsiębiorstwach żeglugowych oraz w ratownictwie morskim 4570 podoficerów i marynarzy. Zatrudnienie w rybołówstwie znalazło 1972 osób.

Wielu marynarzy i podoficerów służby zasadniczej z jednostek nadbrzeżnych zdobywało kwalifikacje wykorzystywane w różnych działach gospodarki narodowej. Na przykład w latach 1965–1975 podczas służby w Marynarce 3448 osób uzyskało prawo jazdy kategorii B, zaś 2274 – prawo jazdy kategorii C; 393 osób uzyskało rzemieślniczy dyplom mistrzowski, natomiast 7636 – robotnika wykwalifikowanego⁴⁰.

W okresie międzywojennym do gospodarki morskiej trafiło 15 tys. przeszkolonych osób a w latach 1945–1989 ponad 150 tys. oraz przeszło 20 tys. rezerwistów⁴¹.

W 2006 r. na Pomorzu mieszkało niecałe 4 mln. osób a bezpośrednio w gospodarce morskiej pracowało ok. 70 tys. ludzi⁴². Na jej potrzeby obie wyższe uczelnie morskie Gdyni i Szczecina wykształciły 2407 osób w tym 1230 kobiet⁴³. Dodatkowo inne szkoły o kierunkach morskich opuściło 774 absolwentów⁴⁴. Z kolei AMW ukończyło 389 osób⁴⁵, co daje ok. 13% ogółu absolwentów kierunków związanych z morzem.

Pięć lat później gdy zarysowało się zjawisko spowolnienia gospodarki morskiej i spadku zatrudnienia o ok. 10 tys. ludzi, wyższe uczelnie ukończyły niewiele mniej osób. Poziom ok. 3 tys. absolwentów ustabilizował się⁴⁶. Również AMW utrzymuje podobny poziom kończących studia z tym, że uczelnia nabrała zdecydowanie charakteru cywilno-wojskowego.

⁴⁰ Por. Cz. Ciesielski, W. Pater, J. Przybylski, *Polska Marynarka...*, dz. cyt., s. 295.

⁴¹ Por. J. Przybylski, *Miejsce i rola szkolenia specjalistów w ogólnym systemie funkcjonowania MW w latach 1919–1989*, [w:] *80 lat szkolenia marynarzy i podoficerów...*, dz. cyt., s. 13.

⁴² Por. *Rocznik statystyczny gospodarki morskiej 2007*, Warszawa 2007, s. 29-30. W gospodarce morskiej w woj. pomorskim pracowało 6,4%, a w woj. zachodnio-pomorskim 4,9% ogółu mieszkańców.

⁴³ Por. tamże, s. 215-216.

⁴⁴ Por. *Rocznik statystyczny województwa pomorskiego 2006*, Warszawa 2006, s. 223. W tym 334 kobiet.

⁴⁵ Tamże, s. 208 i 219.

⁴⁶ Por. *Rocznik statystyczny gospodarki morskiej 2011*, Warszawa 2011, s. 27-28, 315 i 327.

Ciekawym zjawiskiem jest niemal 50% liczba kobiet – absolwentów, które wiążą swoją przyszłość z morzem. Zjawisko to niechybnie związane jest z rosnącą feminizacją zawodów nie tylko morskich.

Powyższe dane, choć dalece niepełne, pozwalają zorientować się w ilości kadr przygotowywanych przez Marynarkę Wojenną dla szeroko rozumianej gospodarki morskiej. Był to liczący się potencjał, który umożliwiał nie tylko jej rozwój ale również uzupełniał cywilny system edukacyjno-wychowawczy przede wszystkim na Pomorzu.

Zmniejszające się siły zbrojne, które są armią zawodową, obecnie stoją przed kolejną restrukturyzacją systemu kształcenia. Także w siłach morskich maleje ilość szkolonych specjalistów, zawieszono nabór do Szkoły Podoficerskiej MW, a do AMW w bieżącym roku przyjęto jedynie 25 kandydatów na oficerów.

Szkolnictwo Marynarki Wojennej wpisuje się w system szkolnictwa wojskowego i podlega kolejnym transformacjom jak całe Wojsko Polskie. Na przykład już w latach 1957–1958 postulowano przeniesienie Wydziału Technicznego WSMW do Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie⁴⁷.

Od 2007 r. Ministerstwo Obrony Narodowej występowało z różnymi koncepcjami reformy szkolnictwa. Wysuwano m.in. warianty połączenia szkół i akademii oraz utworzenia Uniwersytetu Obrony Narodowej z filiami w Poznaniu, Wrocławiu, Gdyni i Dęblinie.

Ze względu na nie przystawanie obecnej oferty edukacyjnej do potrzeb zmniejszonej do 100 tys. żołnierzy armii (ok. 500 podporuczników rocznie)⁴⁸ minister obrony narodowej powołał specjalną komisję, która ma zaproponować kolejną reformę szkolnictwa. W toku dyskusji wyłoniły się dwa kierunki zmian systemowych.

Pierwszy polegający na konsolidacji organizacyjnej istniejących uczelni wojskowych i powołania jednej Akademii Bezpieczeństwa Narodowego.

Drugi – funkcjonalny, wydaje się bardziej odpowiedni do potrzeb i możliwości. Daleko posunięta specjalizacja i konsolidacja systemu kształcenia wojskowego pozwoli – moim zdaniem – na podniesienie efektywności i racjonalizację procesy dydaktycznego.

Miejmy nadzieję, że w nowej rzeczywistości szkolnictwo Marynarki Wojennej, mające znaczny wkład w rozwój polskiej edukacji morskiej, spro-

⁴⁷ J. Będźmirowski, *Szkolenie oficerów...*, dz. cyt., s. 124.

⁴⁸ Por. *Koncepcja reformy wyższego szkolnictwa wojskowego z 3.1.2007 r.*, Departament Prasowo-Informacyjny MON, Warszawa 2007, s. 1.

sta kolejnemu wyzwaniu i będzie mogło się nadal rozwijać zgodnie z własną tradycją i dorobkiem.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Będźmirowski J., *Kształcenie kadry zawodowej dla Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1946–1989*, „Zeszyty Naukowe Akademii MW”, nr 147, 2001.
- [2] Będźmirowski J., *Morskie szkolnictwo wojskowe w Polsce jako komponent systemu bezpieczeństwa państwa. Od niepodległości do transformacji ustrojowej*, Gdynia 2008.
- [3] Będźmirowski J., *Szkolenie oficerów Polskiej Marynarki Wojennej w zagranicznych ośrodkach szkoleniowych 1919–1989*, „Przegląd Morski”, nr 12, 1999.
- [4] Będźmirowski J., Zieliński M., *Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich w służbie Polskiej Marynarki Wojennej (1979–2009)*, Gdynia 2009.
- [5] Białek W., Białek-Guillemette A., *Pod żaglami „Iskry”*, Warszawa 1998.
- [6] Białek W., Ciesielski Cz., Struniewski T., *Wyższa Szkoła Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte. Geneza i rozwój*, Gdynia 1972.
- [7] Białek W., Struniewski T., *Wyższa Szkoła Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte*, Warszawa 1979.
- [8] Ciesielski Cz., *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974.
- [9] Ciesielski Cz., Pater W., Przybylski J., *Polska Marynarka Wojenna 1918–1980. Zarys dziejów*, Warszawa 1992.
- [10] Derlach L., *W 300 dni dookoła świata*, Gdynia 1999.
- [11] Kitowski Z., *Akademia Marynarki Wojennej i jej miejsce w szkolnictwie wyższym Gdyni*, [w:] *Marynarka Wojenna w dziejach Gdyni*, Materiały z sympozjum naukowego, 22.6.1996 r., Gdynia 1997.
- [12] Komorowski J., *Okrety szkolne Polskiej Marynarki Wojennej 1920–1997*, Warszawa 1999.
- [13] Komorowski A., Nawrot D., Przybylski J., *Absolwenci uczeni Polskiej Marynarki Wojennej 1922–1997*, Gdynia 1998.
- [14] Komorowski A., Nawrot D., Zalewski B., *Księga absolwentów uczelni Polskiej Marynarki Wojennej (1922–2007)*, Toruń 2007.

- [15] Nawrot D., Przybylski J., *Szkoła Chorążych Marynarki Wojennej i jej absolwenci 1968–1998*, Gdynia 1999.
- [16] Nawrot D., *Z Torunia do Okehampton. Rzecz o Szkole Podchorążych Marynarki Wojennej historią życia jej komendantów pisana*, Gdynia 2010.
- [17] Ordon S., Ciećkowska I., Zieniewski W., *21 lat działalności Ośrodka Nauk Społecznych i Wojskowych Marynarki Wojennej*, Gdynia 1973.
- [18] Pater W., *Ośrodek Szkolenia Specjalistów Morskich w latach 1954–1963*, „Przegląd Morski”, nr 9, 1981.
- [19] Pater W., *Ośrodki szkolenia marynarzy i podoficerów w latach 1944–1999*, [w:] *80 lat szkolenia marynarzy i podoficerów sił morskich Rzeczypospolitej Polskiej*, Materiały z sesji popularno-naukowej, Ustka 1999.
- [20] Przybylski J., *Miejsce i rola szkolenia specjalistów w ogólnym systemie funkcjonowania Marynarki Wojennej w latach 1919–1989*, [w:] *80 lat szkolenia marynarzy i podoficerów sił morskich Rzeczypospolitej Polskiej*, Materiały z sesji popularno-naukowej, Ustka 1999.
- [21] Przybylski J., *Rozwój polskiego morskiego szkolnictwa wojskowego w latach 1919–1992*, „Przegląd Morski”, nr 9, 1992.
- [22] Radziszewski W., *Marynarka Wojenna w latach 1945–1949*, Gdańsk 1976.
- [23] Sługocki J. K., *Wychowanie w Marynarce Wojennej II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Słupsk 2003.
- [24] Sługocki J., Panasiuk B., *Komendanci morskich uczelni wojskowych w Polsce w latach 1922–1992*, Gdynia 1992.
- [25] Topolski W., *Kształcenie oficerów polskich dla potrzeb Marynarki Wojennej poza granicami kraju w latach 1952–1991*, „Przegląd Morski”, nr 9, 1992.
- [26] Wojciechowski Z., *Szkolenie personelu Marynarki Wojennej w latach 1939–1945*, „Przegląd Morski”, nr 9, 1992.
- [27] Wojciechowski Z., *Szkoła Podchorążych Marynarki Wojennej w latach II wojny światowej /w świetle sprawozdania jej komendanta kmdr. por. Wojciecha Franckiego/*, „Przegląd Morski”, nr 3, 1993.
- [28] Zarzycki T., *Powstanie i rozwój Ośrodka Szkolenia Nurków i Płetwonurków Wojska Polskiego*, „Biuletyn historyczny Muzeum Marynarki Wojennej”, nr 16, 1999.

POLISH NAVY EDUCATION WITHIN PEDAGOGIC SYSTEM IN POMERANIA REGION

ABSTRACT

This article deals with the system of education of Polish Navy. Inside we can read concern Polish officers, warrant officers, NCOS and private seamen who have served since 1918 until now. It complemented the civil educational system, especially in the Pomerania region. Discussed Navy system focused on study and training personnel, who also worked in maritime industry when their professional Navy service was ended.

Keywords:

Polish Navy, education, Pomerania.